

LAIMĖS EKONOMIKOS IR FELICITARINĖS POLITIKOS PERSPEKTYVA LIETUVOJE

Prof. dr. Gediminas Navaitis

Mykolo Romerio universitetas
Socialinės politikos fakultetas
Socialinio darbo katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (8 5) 2714716
Elektroninis paštas navaitis@mruni.lt

*Pateikta 2013 m. sausio 15 d.
Parengta spausdinti 2013 m. kovo 8 d.*

Anotacija

Nors raidos perorientavimas ne vienoje šalyje įvardinamas politikos tikslu, Lietuvoje politinėse diskusijose vis dar vyrauja nuolatinės ekonominės plėtros modeliai. Laimės ekonomikos ir jos principus realizuojančios felicitarinės politikos tema nėra nagrinėta ir Lietuvos mokslinėje spaudoje. Straipsnyje glaustai pristatomi pagrindiniai faktai apie laimės ekonomiką ir felicitarinę politiką. Konstatuojama, kad visuomenės laimės lygio matavimai paveikė visuomenės raidos tikslų sampratą, padėjo realizuoti naujus politikos principus daugelyje visuomeninio gyvenimo sričių. Svarbiausios felicitarinės politikos kryptys: keisti socialinės ir ekonominės raidos indikatorius, tobulinti turto ir pajamų panaudojimą bei darbo santykius, remti laimingas šeimas, ugdymo sistemoje daugiau dėmesio skirti laimingo žmogaus savybių formavimui, didinti pasitenkinimą sveikatos apsaugos sistema ir valstybės valdymo kokybe, gausinti socialinį kapitalą.

***Straipsnio tikslas** – aptarti Lietuvoje paplitusį požiūrį į laimės ekonomiką. Tikslui realizuoti pasirinkti **tyrimo metodai** – klausimynas, grupinė diskusija ir pusiau struktūrizuotas interviu leido tyrėjui ir respondentams aktyviai konstruoti socialinių santykių viziją. Straipsnyje pristatomi požiūrio į laimės ekonomiką ir felicitarinę politiką*

tyrimai atlikti 2011–2012 metais. Apklaustos dvi asmenų grupės. Pirmąją grupę sudarė 429 asmenys, dalyvavę įvairiuose susitikimuose su politikais. Antroji grupė – 67 Lietuvos Respublikos Seimo rinkimuose kandidatavę asmenys ir jų rinkimų štabų nariai.

Tyrimo rezultatai parodė, kad apie laimės ekonomiką ir felicitarinę politiką buvo girdėję 27 (6,2 proc.) pirmosios grupės dalyvių. Antrojoje grupėje tokių asmenų buvo 55 proc. Taip pat pastebimai išsiskyrė šių grupių atstovų nuomonė apie BNL (bendrosios nacionalinės laimės) indekso įtraukimą į valstybinės statistikos rodiklius. Kitais klausimais esmingesnių skirtumų tarp tirtų grupių nenustatyta. Nuomonei, kad reikėtų investuoti į saviaktualizacijos darbe sąlygų kūrimą, trumpinti darbo laiką, pritarė kiek daugiau nei pusė apklaustųjų; subjektyvų pasitenkinimą sveikatos apsaugos sistemos darbu svarbiu uždaviniu laikė apie 10 proc. apklaustųjų; laimingo žmogaus savybių ugdymas, daugelio apklaustųjų nuomone (apie 80 proc.), priskirtas savarankiško asmeninio tobulėjimo sričiai; investicijoms į laimingesnio šeimų gyvenimo kūrimą pritarė arti pusė apklaustųjų. Tyrime išryškėjo gana prieštaringas požiūris į valstybės valdymą. Pagrindiniu valdymo vertinimo kriterijumi laikomas BVP (bendrojo vidaus produkto), MMA (minimaliosios mėnesinės algos), vidutinės algos, pensijos dydžio augimas. Drauge apie tris ketvirtadalius apklaustųjų palaikytų pagrindinę felicitarinės politikos įdėją valstybės valdymo srityje – piliečių įtraukimo į valdymą plėtrą (referendumo rengimo sąlygų palengvinimą, tiesioginius savivaldos institucijų vadovų rinkimus ir pan.). Apibendrinant tyrimo rezultatus galima konstatuoti, kad laimės ekonomikos samprata Lietuvos visuomenei ir politikams menkai žinoma, nors kai kuriose srityse laimės ekonomikos principų taikymas būtų vertinamas palankiai.

Reikšminiai žodžiai: laimės ekonomika, felicitarinė politika, kokybinis ir kiekybinis tyrimas, požiūris į laimės ekonomiką.

Įvadas

Lietuvos visuomenės raidos modelis paprastai konstruojamas remiantis ideologinėmis nuostatomis, kurių gausoje gana lengva išskirti liberalios ir gerovės valstybės modelį. Pirmuoju atveju viliamasi, kad nevaržomai veikiantis rinkos ekonomikos dalyvis sukurs gerovę sau, o drauge galės jos perteklių skirti visuomenei. Šiuo atveju efektyvumas laikomas prioritetine vertybe. Antruoju – manoma, kad visuomeninis pajamų perskirstymas yra naudingas ir gerovės kūrėjams, ir negalintiems efektyviai prie jos kūrimo prisidėti. Taigi prioritetas suteikiamas socialiniam teisingumui. Suprantama, kad grynų pavidalu nei absoliutus savarankiškumas, nei lygiavinis perskirstymas šiandieną nepripažįstami, tačiau visada rasime vieno ar kito požiūrio persvarą.

Šiems iš pirmo žvilgsnio priešingiems požiūriams bendra tai, kad abiejų jų šalininkai besąlygiškai pripažįsta nuolatinės ekonominės plėtros, BVP (bendrojo vidaus produkto) augimo būtinybę. Pastaroji nuostata pastaraisiais dešimtmečiais vis dažniau kritikuojama. Pavyzdžiui, G. Speth'as (2008) rašo, kad norėdama pereiti nuo krizių prie tvarumo šiuolaikinė visuomenė turi keisti raidos kryptį, suteikti prioritetą humanistinėms vertybėms.

Svarbu pažymėti, kad raidos perorientavimas jau nebėra tik socialinių diskusijų tema, o tampa ekonominės politikos tikslu. Europos Bendrijų Komisijos galutiniame komunikate Tarybai ir Europos Parlamentui teigiama, kad populiariausias ekonominės veiklos matas BVP, kuriuo remiasi politikos formuotojai, pagal kurią vertinama visuomenės pažanga, neatspindi ekologinio tvarumo ar socialinės įtraukties. Todėl vien BVP augimas nepakankamas pažangos tikslas ir būtina nustatyti papildomų visapusių rodiklių sistemą, kuri turėtų apimti socialinės sanglaudos, ekologinio tvarumo, švietimo, visuomenės sveikatos, skurdo mažėjimo ir kitus rodiklius (**Komisijos komunikatas Tarybai ir Europos Parlamentui**, 2009).

Kuriant Lietuvos raidos modelius, nors nuolatinė ekonominė plėtra vis dar laikoma tarsi nereikalaujančio įrodymo siekiniu, yra ir retų bandymų papildyti visuomenės tikslų sampratą. Vienas iš jų – Valstybės pažangos tarybos parengta ir Lietuvos Respublikos Seimo priimta Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ (Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“, 2012). Nors šis dokumentas susilaukė nemenkos kritikos dėl autorių nesugebėjimo ar nenoro įvardinti konkrečius veiksmus, kuriais bus siekiama visuomenės raidos, vis dėlto jame galima aptikti berods pirmą kartą tarp valstybės tikslų įvardinamą laimingesnės visuomenės kūrimą. Strategijoje nurodoma siekiamybė – laimės indekso augimas, ir tikimasi, kad iki 2030 metų jis išsaug bent du kartus. (Deja, vėlgi neįvardinama nė viena konkreti priemonė, kuri padėtų tai pasiekti.) Toks valstybės strateginių tikslų formulavimas skatina išsamiau tirti laimės ekonomiką ir jos principus realizuojančią felicitarinę (lot. *felicitas* – laimė) politiką, juolab kad šios temos Lietuvos mokslinėje spaudoje nėra nagrinėtos. Tai leidžia formuluoti ir mokslinę problemą: minėtų ekonomikos ir politikos fenomenų perspektyvos Lietuvoje pažinimą.

Šio **straipsnio tikslas** – pristatyti skirtingo politinio aktyvumo Lietuvos gyventojų požiūrį į svarbiausias laimės ekonomikos ir felicitarinės politikos nuostatas. Straipsnyje glaustai apžvelgiami visuomenės laimės lygio tyrimai ir felicitarinės politikos principai bei praktika. Remiantis šia apžvalga nurodomi svarbiausi požiūrio į jas **tyrimo uždaviniai**, t. y. ištirti informuotumą apie laimės ekonomiką ir felicitarinę politiką, požiūrį į bendriausias jos nuostatas ir požiūrį į šių nuostatų realizavimą atskirose visuomeninio gyvenimo srityse; sugretinti skirtingo politinio aktyvumo asmenims būdingą požiūrį. Atitinkamai tyrimo tikslui ir uždaviniams pasirinkti **tyrimo metodai** – klausimynas, grupinė diskusija ir pusiau struktūrizuotas interviu. Straipsnio pabaigoje pateiktos išvados ir naudotos literatūros sąrašas.

Visuomenės laimės lygio tyrimai

Daugelio politinių ir ekonominių teorijų poveikio būdas visuomenės nuostatomis, jos raidos sampratai buvo gana panašus. Teorijos kūrėjas paskelbdavo savo mintis, kurios atitikdavo atskirų socialinių grupių interesus ir tapdavo aktyviausių jų atstovų veikimo postūmiu. Laimės ekonomikos ištakos ne tik filosofų, politikų įžvalgose, bet ir konkrečiuose laimės, subjektyvios gerovės, pasitenkinimo / nepasitenkinimo gyvenimu bei atskiromis jo sferomis tyrimuose. Jeigu nebūtų sukaupta informacijos apie skirtingų bendruomenių,

skirtingų socialinių grupių laimingumo lygį, felicitarinė politika būtų tik viena iš jau ne kartą skelbtų idėjų. Visuomenės laimės tyrimai suteikė jai mokslinio pagrįstumo.

Postūmiu naujai įvertinti visuomenės raidos tikslus tapo praeito amžiaus aštuntojo dešimtmečio pradžioje R. A. Easterlino atskleistas faktas, kad pasitenkinimas gyvenimu nėra tiesiogiai susijęs su turtu ir pajamomis. Pajamų didėjimas paprastai keičia neturtingų asmenų pasitenkinimą gyvenimu. Jiems galioja dėsningumas – daugiau pinigų, daugiau ir laimės. Tačiau kai pajamos pasiekia vidutinį išsivysčiusių šalių gyventojų pajamų lygį, tolesnis jų augimas piliečių laimės reikšmingai nebepadidina. Šį dėsningumą R. A. Easterlinas iliustruoja teiginiu – turtingi amerikiečiai apskritai laimingesni nei neturtingi, tačiau jei visų amerikiečių pajamos padidėtų proporcingai, laimės lygis liktų tas pat. Tokia laimės ir pajamų sąsaja vadinama „Easterlino paradoksu“ (Easterlin, 1974). Jis pasitvirtino daugelyje modernių šalių, kuriose BVP ir vidutinės pajamos per praėjusius dešimtmečius reikšmingai augo, bet visuomenės laimės lygis ne tik kad nekilo, bet kai kur dargi smuktelėjo. Pavyzdžiui, nuo 1970 iki 2000 metų Vokietijos piliečių pajamos padvigubėjo, bet materialinio gėrybių kiekio augimas labai nežymiai paveikė laimės lygį. 1973 metais Vokietijoje vidutinis pasitenkinimas gyvenimu buvo 2,97 balo (4 balų skalėje), o praėjus ketvirčiui amžiaus, t. y. 1998 metais, tesiekė 2,92 balo (Clark, Frijters, Shields, 2008).

Šie ir panašūs tyrimai paskatino nacionalinius visuomenės laimės lygio matavimus, kurie atskleidė didelius skirtingų valstybių piliečių savijautos skirtumus. Jie gali būti nulemti objektyvių priežasčių (pajamų, socialinių ryšių, pilietinio saugumo ir pan.) ir kultūrinių skirtumų, socialinių normų, skatinančių ar draudžiančių pripažinti sėkmę, gerovę, laimę. Vis dėlto galima skirti šalių grupes, kuriose visuomenės laimės lygis pastoviai aukštas arba pastoviai žemas. Pavyzdžiui, sociologinių tyrimų bendrovė „Gallup World Poll“ 2005–2009 metais 155 šalyse atliko pasaulinio subjektyvios gerovės vertinimo tyrimą. Buvo išskirtos trys tiriamųjų grupės – pirmoji (asmenų, kurių gerovė yra tvirta, pastovi ir progresuojanti. Jos atstovai turi pozityvų požiūrį į savo dabartinę padėtį ir į artimiausių penkerių metų ateitį). Antroji – asmenų, kurių gerovė yra vidutinė ir nenuolatinė. Jos atstovai nuosaikiai vertina savo dabartinę padėtį ir nuosaikiai ar neigiamai savo artimiausią ateitį, o trečiąją grupę sudarė asmenys, kurių gerovė menka. Jos atstovai nesitiki pozityvių permainų. Tyrėjai konstatuoja, kad laimingiausių pasaulio šalių penketukas nesikeičia jau keletą metų. Tai Skandinavijos šalys – Danija, Suomija, Norvegija, Švedija, Nyderlandai. Toliau po jų rikiuojasi irgi turtingos valstybės – Naujoji Zelandija, Kanada, Izraelis, Australija, Šveicarija.

Iš Europos šalių žemiausias laimės lygis Bulgarijoje (137-a vieta). Lietuva, pagal šio tyrimo duomenis, užėmė 63 vietą. Ketvirtadalis Lietuvos piliečių buvo patenkinti savo gyvenimu, 57 proc. jautėsi kovojantys už gerovę, ją vertino kaip vidutinę ir su abejone žvelgė į ateitį. Žymi buvo ir nelaimingų žmonių dalis (18 proc.) (Rath, Harter, 2010).

Reiktų atkreipti dėmesį, kad analogiški rezultatai gauti ir kituose laimės tyrimuose, o tai patvirtina laimės matavimų patikimumą. Jį patvirtina ir BNL (bendrosios nacionalinės laimės indekso) sąsajos su kitais žmogaus padėti leidžiančiais įvertinti indeksais. Todėl greta ilgą laiką analizuojant visuomenės raidą, o drauge ir jai būdingą laimės lygį naudoto BVP vis dažniau pasitelkiami ir kiti rodikliai. Antai Šveicarijos

statistikos tarnyba apibūdindama piliečių gerovę analizuoja jų maitinimąsi, buto sąlygas, išsilavinimą, aplinkos kokybę, sveikatingumą, darbą ir laisvalaikį, asmeninį saugumą ir mobilumą. Iš viso apžvelgiama dvylika gyvenimo sričių, kurioms atstovauja 80 ne finansinių rodiklių (Frey, Frey Marti, 2010).

Bene svarbiausia išvada iš visuomenės laimės lygio tyrimų – laimingas žmogus yra ekonominė ir socialinė vertybė. E. Dieneris ir R Biswas-Diener apibendrinami gausius laimės ir pasitenkinimo gyvenimu tyrimus nurodo, kad laimingi žmonės lengviau gauna darbą, daugiau uždirba, teigiamai vertina save, patenkinti santuoka ar meilės ryšiu, yra draugiški aplinkiniams. (Diener, Biswas-Diener, 2008). Be to, pagal R. Chano ir S. Joseph'o tyrimo duomenis, laimingi žmonės labiau domisi visuomenės problemomis, yra pilietiškesni (Chan, Joseph, 2000).

Felicitarinės politikos nuostatos

Laimės lygio tyrimai padarė poveikį visuomenės raidos tikslų sampratai. Jie taip pat padėjo identifikuoti sritis, turinčias žymiausių poveikį laimės išgyvenimui, ir vis dažniau tampa praktinių politinių veiksmų pagrindu.

Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės ministras pirmininkas D. Cameronas šalies gyventojų laimingumo matavimą pavadino „vienu iš svarbiausių politinių klausimų“ ir paskelbė, kad artimu metu savo šalies gyventojų laimingumą įtrauks į valstybinės statistikos rodiklius. Buvęs Prancūzijos prezidentas N. Sarkozy pareiškė, kad vien tik kelti ekonominę gerovę neužtenka, ir kreipėsi į Nobelio ekonomikos premijos laureatus – J. Stiglitzą ir A. Seną, prašydamas jų rasti kuo efektyvesnį būdą išmatuoti, kokie laimingi yra Prancūzijos gyventojai. Europos Komisijos pirmininkas J. M. Barosso parėmė iniciatyvą sukurti naujus, gerovės indikatorius, kurie „labiau atitiktų mūsų dabartinius poreikius ir iššūkius“ ir būtų taip pat paprastai suvokiami kaip BVP, bet kartu leistų tiksliau įvertinti socialinius augimo aspektus (cit. pg. Book, 2010).

Butano Karalystė dar aštuntajame praeito amžiaus dešimtmetyje pagrindiniu raidos matu ir tikslu pasirinko BNL. Butano karaliaus Jigme Singye Wangchuko žodžiais, „bendrasis vidaus laimingumas yra svarbiau negu bendrasis vidaus produktas“. Bendrajai nacionalinei laimei kurti numatyti keli svarbiausi uždaviniai: kokybiško valdymo ir demokratijos sukūrimas, stabili ir teisinga socialinė ir ekonominė plėtra, aplinkos apsauga, bendruomeniškumo ir nacionalinio savitumo saugojimas. Išvardintos svarbiausios laimingos visuomenės kūrimo kryptys susietos 72 rodikliais, pagal kuriuos vertinami pareigūnų veiksmų rezultatai. Jungtinių Tautų (JT) generalinis sekretorius Ban Ki-Moonas aptardamas Butano raidą pareiškė, kad daugelyje modernių šalių gamyba augo, o pasitenkinimas gyvenimu – ne. Todėl reikia ieškoti naujų raidos kelių (Счастье – новая экономическая парадигма, 2012).

Tokius kelius bando įvardinti ir Didžiosios Britanijos Tvarios plėtros komisija, kurios ataskaita remdamasis NEF (Naujosios ekonomikos fondas) iškelia naują kles-tėjimo viziją, pagal kurią ekonomikos tvarumas ir žmonių laimingumo kilimas tampa pagrindiniais politikos tikslais (National Accounts of Well-being, 2011).

Analogiškai visuomenės raidos tikslai formuluojami ir „Laimės politikos manifeste“, kuriame teigiama, kad felicitarinė politika yra naujas politinis požiūris, išreiškiantis idėją ieškoti naujų politinių sprendimų, nubrėžti naują kursą aukštesnio visuomenės laimės lygio link. Manifeste pateikiami argumentai, kad mažiau intesyvus gyvenimo ritmas, kiekvieno piliečio dalyvavimas prasmingoje bendroje veikloje, naujos gerovės kultūros bei gaudesnių žmonių trapusavio santykių sukūrimas gali padėti laimės siekį įgyvendinti. Manifeste numatomi ir svarbiausi tikslai realizuojant šį kursą: daiktų gamybos ribojimas ir paslaugų sferos plėtra, bendruomeniškumo stiprinimas, laisvalaikio įprasminimas, asmeninės ir viešosios erdvės sąryšio atkūrimas (The Politics of Happiness: A Manifesto Towards the Futures of one Earth, 2010).

Apibendrinant praktinius felicitarinės politikos veiksmus galima pažymėti, kad tokios politikos šalininkai sutaria dėl daugialypio ją įgyvendinančių veikslių pobūdžio ir būtinybės keisti socialinės ir ekonominės raidos indikatorius, matuoti visos visuomenės bei atskirų socialinių grupių laimės lygį. Be to, daugeliu atvejų siūloma tobulinti turto ir pajamų panaudojimą bei darbo santykius, remti laimingas šeimas, ugdymo sistemoje daugiau dėmesio skirti laimingo žmogaus savybių formavimui, didinti pasitenkinimą sveikatos apsaugos sistema ir valstybės valdymo kokybe, gausinti socialinį kapitalą (Navaitis, 2012).

Požiūris į felicitarinę politiką Lietuvoje (žvalgomasis tyrimas)

Lietuvos politinėje komunikacijoje ir politinėje lingvistikoje laimės ekonomikos, felicitarinės politikos sąvokos vartojamos itin retai. Valstybinė statistika neteikia duomenų apie visuomenės laimės lygį. Tokioje situacijoje, anot M. Haralamboso ir M. Holborno (2000), naudingiausi yra žvalgomieji tyrimai, parengiantys gilesnį visuomenės ir jos nuostatas realizuojančių politikų požiūrio į felicitarinę politiką tyrimą bei analizę.

Tyrimo organizavimas ir imtis. Straipsnyje pristatomi požiūrio į laimės ekonomiką ir felicitarinę politiką tyrimai, atlikti 2011–2012 metais. Juose pagal tą pačią schemą aiškintasi dviejų grupių – aktyviai besidominčių politika ir aktyviai dalyvaujančių politikoje asmenų – požiūris. Išskiriant šias grupes vadovautasi nuostata, kad pagal politinį aktyvumą tikslinga skirti nesidominčius politika, nedalyvaujančius rinkimuose; pasyviai besidominčius politika, gaunančius informaciją apie politiką išimtinai iš žiniasklaidos; aktyviai besidominčius politika, tikslingai ieškančius politinės informacijos, tiesiogiai bendraujančius su politikais ir aktyviai dalyvaujančių politikoje, priklausančių partijoms, dalyvaujančių politinėje veikloje asmenų grupes.

Pirmąją grupę sudarė 429 asmenys, dalyvavę įvairiuose susitikimuose su politikais. (Susitikimų pobūdis netiesiogiai liudija jų dalyvių susidomėjimą visuomenės problemomis ir tikėtina geresnį informuotumą apie jas.) Antroji grupė – 67 Lietuvos Respublikos Seimo rinkimuose kandidatavę asmenys ir jų rinkimų štabų nariai.

Susitikimai su pirmąją grupe vyko 2011 m. sausio – 2012 m. gegužės mėn., su antrąja – 2012 m. gegužės – rugsėjo mėn.

Tyrimo etika. Atliekant tyrimą buvo laikomasi šių esminių tyrimo etikos principų: saugota tiriamųjų teisė būti nepažeistam, parodyta pagarba jų asmeniui ir pažiūroms, laikytasi konfidencialumo ir anonimiškumo.

Tyrimo metodas. Empirinio tyrimo metodu pasirinkta apklausa raštu, naudojant klausimyną, kurį sudarė uždaro tipo klausimai. Šiuo metodu gautus atsakymus papildė grupinių diskusijų ir pusiau struktūrizuoto interviu metodu surinkti duomenys. Duomenys analizuojami remiantis aprašomosios statistikos dydžiu – procentine išraiška. Pusiau struktūrizuoto interviu metodu surinktų duomenų analizei naudotas turinio analizės metodas. Atsižvelgiant į tyrimo paskirtį šio tyrimo metu surinktai informacijai nebuvo keliamas reprezentatyvumo reikalavimas.

Abiejų grupių atstovų tyrimas vyko pagal tą pačią schemą. Jos esmę sudarė trumpas laimės ekonomikos idėjų pristatymas, kurios metu respondentai pildė klausimyną norodami temos žinomumą/nežinomumą ir pritarimą/nepritaringumą siūlomoms sprendimams. Buvo glaustai (apie 15 min.) pristatomi laimės ekonomikos ir felicitarinės politikos faktai, informuojama apie BNL indeksą ir jo matavimus, Butano Karalystės ir ES sprendimus realizuojant felicitarinę politiką. Tyrimo dalyviai buvo apklausiami teiraujantis, ar reikia Lietuvoje pradėti matuoti BNL indeksą, ar valstybė turėtų skirti biudžeto lėšų siekiant didesnio subjektyvaus pasitenkinimo darbu, sveikatos apsaugos ir ugdymo sistemomis, šeimos santykiais, valstybės valdymu. Kiekviena iš nurodytų temų vykdavo trumpa grupinė diskusija, kurios tikslas buvo aiškiau apibrėžti pasirinkimą tarp tradicinės ekonomikos ir ją įgyvendinančios politikos bei laimės ekonomikos ir ją įgyvendinančios felicitarinės politikos. (Pavyzdžiui, aptariant felicitarinius ugdymo sistemos tikslus, siūlyta ne tik pritari ar nepritari laimingo žmogaus savybių ugdymui, bet ir nustatyti ugdymo tikslų prioritetus, įvardinti tuos dalykus, kurių mokymas turėtų būti susiaurinamas tam, kad atsirastų laiko įvesti savęs pažinimo, pozityvaus mąstymo ir pan. kursus.) Vėliau tie patys respondentai apklausti pusiau struktūrizuoto interviu būdu. Metodų visuma leido tyrėjui ir respondentams aktyviai konstruoti socialinių santykių viziją.

Svarbiausi tyrimo rezultatai. Iš 429 pirmosios grupės dalyvių apie laimės ekonomiką ir felicitarinę politiką buvo girdėję 27 asmenys (6,2 proc.). Sutikusių paaiškinti šiuos terminus buvo 8 (1,8 proc.).

Pristačius visuomenės laimės lygio matavimus ir jų rezultatus buvo daugmaž vieningai sutariama, kad jie yra informatyvūs ir įdomūs. Į klausimą: „Ar reikia valstybinę Lietuvos statistiką papildyti BNL ir skirti jo matavimui biudžeto lėšų?“ atsakymai pasiskyrė beveik po lygiai: 48 proc. – „taip“, 52 proc. – „ne“.

Atsakymo „ne“ argumentacija:

- jei mokslininkai nori ką matuoti, tai tegul ir matuoja, kam tam valstybės pinigų švaistyti;
- „Gallup“ matuoja ne už valstybės pinigus;
- iš tokių matavimų žmonėms jokios naudos, jie ir taip žino, kaip gyvena.

Pristačius Butano Karalystės visuomenės raidos strategiją daugmaž vieningai sutariama, kad rūpintis visuomenės laime gali tik rytiečiai budistai iš atsilikusių šalių. Nuosekliai daroma išvada: „Lietuva nėra budistų šalis. Lietuva, nors ir atsilikusi nuo Vakarų Europos, bet ne tiek kiek Azijos šalys. Todėl laimės ekonomika jai nereikalinga.“ Panašios nuomonės laikėsi apie 85 proc. respondentų.

Pristačius ES šalių sprendimus realizuojant felicitarinę politiką buvo tiek pat vie-ningai sutariama, kad laimės ekonomiką gali sau leisti turtingi vakariečiai. Nuosekliai daroma išvada: „Lietuva nėra nei turtinga, nei Vakarų Europos šalis“, todėl laimės ekonomikai ji dar nepasirengusi. Panašios nuomonės laikėsi apie 80 proc. susitikimų dalyvių.

Palankesnis požiūris į felicitarinę politiką atsiskleidė pristatant jos įgyvendinimo atskirose srityse praktiką. Idėjoms, kad darbas nėra tik pajamų šaltinis, o todėl reikia investuoti į saviaktualizacijos darbe sąlygų kūrimą, trumpinti darbo laiką, pritarė kiek daugiau nei pusė respondentų (54 proc.). Kiti laikėsi nuomonės, kad darbas visų pirma turi būti gerai mokamas, nes gaunantis didesnę algą galės savarankiškai spręsti saviaktualizacijos klausimus.

Pagrindiniu sveikatos apsaugos sistemos uždaviniu 90 proc. respondentų laikė pacientų išgydymą, ketvirtadalis – be šio uždavinio paminėjo susirgimų prevenciją, sveiko gyvenimo būdo propagavimą. Subjektyvų pasitenkinimą sveikata ir sveikatos apsaugos sistemos darbu svarbiu uždaviniu laikė apie 10 proc. respondentų, t. y. jie pritarė nuomonei, kad šiam tikslui galima panaudoti dalį lėšų, skiriamų ligų gydymui ir jų prevencijai.

Analogiškai vertinta švietimo sistema. Pagrindiniu jos tikslu laikomas žinių per-teikimas, leidžiantis įgyti aukštesnę profesinę kvalifikaciją ir padaryti profesinę kar-jerą, kurios sėkmė vertinama pajamų dydžiu. Laimingo žmogaus savybių ugdymas priskirtas popamokinei veiklai, savarankiško asmeninio tobulėjimo sričiai. Daugelis išsamiau argumentavusių savo nuomonę teigė, kad pirmiausia mokiniai ir studentai turi įsisavinti privalomus dalykus, ugdymo institucijų programas, o jei tai padarys sėk-mingai – galės skirti laiko ir asmeniniam tobulėjimui. Tokiam požiūriui pritarė apie keturis penktadalius respondentų.

Vertindami šeimos politiką vėlgi apie pusė respondentų (52 proc.) pasisakė už išmokų šeimai didinimą, o kita pusė prioritetiniu laikė laimingų šeimų rėmimą, t. y. šeimai palankios aplinkos kūrimą: geresnių galimybių derinti profesinę veiklą ir vaikų ugdymą, didesnių galimybių dirbti ne visą darbo dieną, lankstesniu darbo grafiku, dar geresnių sąlygų abiem tėvams dalyvauti vaikų ugdyme ir įvairių nuolaidų kino teat-ruose, prekybos centruose, transporte plėtrą, daugiau ir įvairesnių paslaugų šeimai – vaikų darželių, žaidimų aikštelių, vaikų priežiūros kambarių darbovietėse, galimybių tėvams ir vaikams drauge leisti laisvalaikį ir pan. – teikimą.

Požiūris į valstybės valdymą buvo gana prieštaringas. Pagrindinis jos vertinimo kriterijus BVP ir su juo susijusių rodiklių (minimaliosios mėnesinės algos, vidutinės algos, pensijos dydžio) augimas. Drauge apie tris ketvirtadalius respondentų palaikytų pagrindinę felicitarinės politikos idėją valstybės valdymo srityje – piliečių įtraukimo į valdymą plėtrą (referendumo rengimo sąlygų palengvinimą, tiesioginius savivaldos institucijų vadovų rinkimus ir pan.).

Kaip minėta, antroji tiriamųjų grupė – aktyviai politikoje besireiškiantys asme-nys. Jų požiūris nuo pirmosios grupės atstovų požiūrio skyrėsi keliais aspektais. Šioje grupėje buvo pastebimai daugiau asmenų, žinojusių apie laimės ekonomiką ir felicitari-

rinę politiką (55 proc.). Du trečdaliai jos atstovų pritarė nuomonei, kad BNL tikslinga matuoti ir įtraukti į valstybinės statistikos rodiklius. Kitais klausimais abiejų grupių atstovų požiūriai iš esmės nesiskyrė, nors antrojoje grupėje nuomonės buvo išsakomos ne taip kategoriškai. (Pavyzdžiui: „šiandieną reikia galvoti, kad kuo daugiau žmonių rastų darbą, pakelti minimalią algą, o tada ateis laikas ir saviraiškai“, „svarbiausia gydyti sergančius ir pasirūpinti visuomenės sveikata, bet svarbu ir tai, kad pacientai ir gydytojai būtų patenkinti sveikatos apsaugos sistemos reforma“.)

Bene svarbiausias laimės ekonomikos teiginys – laimingi žmonės yra ekonominė ir socialinė vertybė, nes laimingi žmonės sugeba daugiau sukurti, o todėl daugiau uždirbti, nes laimingi žmonės yra labiau pilietiškai ir labiau rūpinasi visuomenės reikalais. Laimės ekonomikos šalininkai tvitina, kad tradiciškai suprantamas priežastinis ryšys – gerovė lemia laimę (subjektyvų pasitenkinimą gyvenimu ir atskiromis jo sritimis) – yra neteisingas ir turi būti pakeistas. Jie siūlo vadovautis požiūriu: laimė – lemia gerovę. Šiam laimės ekonomikos šalininkų požiūriui pritarė kas aštuntas abiejų tirtų grupių atstovas.

Išvados

Politinėse diskusijose dėl Lietuvos visuomenės raidos laimės ekonomikos modelis nesulaukia dėmesio. Jose vyrauja nuolatinės ekonominės plėtros modeliai, nors raidos perorientavimas ne vienoje šalyje įvardinamas politikos tikslu. Strateginiuose dokumentuose, skirtuose apibrėžti Lietuvos ekonominius ir socialinius tikslus, laimės ekonomikos sąvoka ir jos principus realizuojanti felicitarinė politika nėra minimos. Laimės ekonomikos ir jos principus realizuojančios felicitarinės politikos tema nėra nagrinėta ir Lietuvos mokslinėje spaudoje.

Felicitarinė politika remiasi visuomenės laimės lygio matavimais. Pagal juos Lietuvai tenka nelabai aukšta vieta pasaulyje ir viena paskutinių vietų ES.

Visuomenės laimės lygio matavimai paveikė visuomenės raidos tikslų sampratą, padėjo suformuluoti felicitarinės politikos principus daugelyje ekonomikos ir visuomeninio gyvenimo sričių. Svarbiausi iš jų: keisti socialinės ir ekonominės raidos indikatorius, tobulinti turto ir pajamų panaudojimą bei darbo santykius, remti laimingas šeimas, ugdymo sistemoje daugiau dėmesio skirti laimingo žmogaus savybių formavimui, didinti pasitenkinimą sveikatos apsaugos sistema ir valstybės valdymo kokybe, gausinti socialinį kapitalą.

Pagal šiuos tikslus atlikus žvalgomąjį tyrimą paaiškėjo, kad bendresnioji laimės ekonomikos samprata Lietuvos visuomenei ir politikams menkai žinoma, nors kai kuriose srityse laimės ekonomikos principai vertinami palankiai. Tyrimo metu surinkta informacija leidžia praplėsti žinias apie laimės ekonomikos ir felicitarinės politikos sampratą įvairovę. Išsamesnis požiūris į laimės ekonomiką tyrimas galėtų suteikti informacijos apie atitinkamų socialinių ir ekonominių pokyčių poreikį ir sampratą.

Literatūra

- Chan, R.; Joseph, S. Dimensions of personality, domains of aspiration, and subjective well-being. *Personality and Individual Differences*. 2000, 28: 347–354.
- Cit. pg. Book, D. *The Politics of Happiness*. Princeton: Princeton University Press, 2010.
- Clark, A. E.; Fritjters, P.; Shields, A. M. Relative income, Happiness und Utility: En Explanation for the Easterlin Paradox and other Puzzles. *Journal of Economic Literature*. 2008, 46 (1): 95–144.
- Diener, E.; Biswas-Diener, R. *The science of optimal happiness*. Boston: Blackwell Publishing, 2008.
- Easterlin, R. A. Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence“ Nations and Housholds in Economic Growth: Essays in Honor of Moses Abramowitz. New York: Academic Press, 1974.
- Frey, B. S.; Frey Marti, C. *Glück. Die Sicht der Ökonomie*. Zürich/Chur: Rüegger Verlag, 2010.
- Haralambos, M.; Holborn, M. *Sociology: Themes and Perspectives*. Hammersmith. London: HarperCollins Publishers, 2010.
- Komisijos komunikatas Tarybai ir Europos Parlamentui - BVP ir kiti rodikliai: pažangai kintančiame pasaulyje vertinti /* KOM/2009/0433 galutinis */ [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-12- 21]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0433:FIN:L:HTL>>.
- Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-01-07]. <<http://www.lrv.lt/bylos/veikla/visosios%20konsultacijos/Lietuva2030.pdf>>.
- National Accounts of Well-being [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-25]. <<http://www.neweconomic.org/projects/national-accounts-wll-being>>.
- Navaitis, G. *Geriausias pasirinkimas: laimingesnės Lietuvos galimybė*. Vilnius: Versus aureus, 2012.
- Rath, T.; Harter, J.; Well Being. *The Five Essention Elements*. New York: Gallup Press, 2010.
- Speth, T. R. *The Bridge at the Adge of the World*. Yale: Yale University Press, 2008.
- The Politics of Happiness: A Manifesto Towards the futures of one Earth. Helsinki: WWF, 2010.
- Счастье – новая экономическая парадигма [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-07-17]. <<http://www.un.org/rusian/news/story.asp?NewsID=17253>>.

THE PERSPECTIVE OF HAPPINESS ECONOMICS AND FELICITATE POLICY IN LITHUANIA

Prof. dr. Gediminas Navaitis

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary

Reorientation of society development is the objective of policy in more than one country at present, but continuous economic extention models are vital in Lithuania up to now. There is lack of scientific articles about happiness economics and its principles in

Lithuania. The main facts about happiness economics and felicitate policy are presented in this article. It might be expected, that some ideas posed in the article will help to implement the new policy approach in many areas of public life. The key goals of felicitate policy are to change the social-economic development indicators, to improve asset and income utilization, and labor relations, to support a happy family, to focus on happy personality formation, to increase satisfaction with the health care system, the quality of state management, and social capital.

The aim of the research was to analyse the attitudes toward happiness economics.

The research was conducted in 2011 - 2012. The methods applied were questionnaire, group discussion and semi-structured interview. The first group consisted of 429 adult persons who had the experience of communication with politicians, the second group - 67 candidates of Lithuanian Parliament election and their staff members. The research results revealed the fact that 27 (6,2 %) participants of the first group and 37 (55 %) were familiar with happiness economics and felicitate policy. There was a difference in the groups attitudes toward the inclusion of GNH (gross national happiness) index in national statistics. Positive attitudes toward investing in creation of self-actualizing working conditions and reduction in working time were expressed by more than half of participants. Subjective satisfaction with the health care system functioning was expressed by 10 % of participants. Attitudes toward development of happy personality as self-development task were expressed by 80 % of participants. Acceptance of investments in happier families living was expressed by the half of participants. The research revealed rather controversial attitudes toward state management. The main state management evaluation criteria are the GDP (gross domestic product), MMA (minimum monthly wage), average salary, and growth of pensions. Three-quarters of participants supported the basic felicitate policy ideas in the field of public administration, such as facilitation of preparation to referendum and direct election of heads of government institutions.

The analysis of research results discovered the fact, that the happiness economics concept is known insufficiently by Lithuanian society and politicians, although in some areas of happiness economics application of its principles would be appreciated.

Keywords: *happiness economics, felicitate policy, attitudes toward.*

